بسم الله الرحمن الرحيم

جنسیت و منع تبعیض در آموزش
رویکرد نظام بین‌المللی حقوق بشر

فرانک ظهیری

با دیباچه

دکتر سیدقاسم زمانی

استاد دانشگاه علامه طباطبایی

پژوهشکدهٔ حقوق

تهران ـ ۱۴۰۱

سرشناسه	:	ظهیری، فرانک، ۱۳۵۱-
عنوان و نام پدیدآور	:	جنسیت و منع تبعیض در آموزش رویکرد نظام بین‌المللی حقوق بشر/ فرانک ظهیری؛ با دیباچه سیدقاسم زمانی.
مشخصات نشر	:	تهران: پژوهشکده حقوقی شهر دانش، ۱۴۰۱.
مشخصات ظاهری	:	۲۲۴ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۴۷۵-۱۵۵-۱
وضعیت فهرست‌نویسی	:	فیپا
موضوع	:	تبعیض در آموزش و پرورش
موضوع	:	Discrimination in education
موضوع	:	تبعیض در آموزش و پرورش -- ایران
موضوع	:	Discrimination in education -- Iran
موضوع	:	حق آموزش
موضوع	:	Right to education
شناسه افزوده	:	زمانی، سیدقاسم، ۱۳۴۶-، مقدمه‌نویس
رده بندی کنگره	:	LC۲۸۰۳
رده بندی دیویی	:	۳۷۰/۱۹۳۴۵
شماره کتابشناسی ملی	:	۸۸۴۳۶۲۲

با مراجعه به فروشگاه اینترنتی شهر دانش از مزایای خرید آنلاین و تخفیف ویژه برخوردار شوید.

www.**shahredanesh**.com

عنوان: **جنسیت و منع تبعیض در آموزش رویکرد نظام بین‌المللی حقوق بشر**

مؤلف: **فرانک ظهیری**

ناشر: پژوهشکده حقوقی شهر دانش

ویراستار و صفحه‌آرا: سودابه رسولی

نوبت چاپ: اول

تاریخ چاپ: ۱۴۰۱

شمارگان: ۱۰۰

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۴۷۵-۱۵۵-۱

بهاء: ۱۸۰،۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ است.

تهران ـ خیابان کریمخان زند ـ خیابان سنایی ـ خیابان نهم ـ خیابان گیلان ـ پلاک ۵

کد پستی ۱۵۸۵۷۴۳۱۱۱ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۴۵۳۹ تلفن: ۸۸۸۱۱۵۸۱ نمابر: ۸۸۸۱۱۵۸۰

Website: http://www.sdil.ac.ir Email: publication@sdil.ac.ir

به نام خداوند جان و خرد

سخن ناشر

توسعه ادبیات حقوقی در هر کشور، نقش مهمی در پیشرفت نظام حقوقی آن کشور ایفاء می‌نماید. اندیشمندان و پژوهشگران دنیای بیکران حقوق که شیفته نظم‌اند و سرباز عدالت، آموزه‌های علمی و تجربیات عملی خویش را به جامعه حقوقی عرضه می‌دارند تا بتوانند در تثبیت و تنویر نظم اجتماعی و استقرار عدالت و اصلاح و پیشرفت کشور سهیم گردند.

قانونگذار فهیم و آگاه، هیچ‌گاه در مقام تهیه پیش‌نویس و مهیا شدن جهت وضع قانون، خود را بی‌نیاز از ادبیات و دکترین حقوقی کشور و مشورت با خبرگان نخواهد یافت و هیچ‌گاه مصوبات قبلی خویش را دائمی و مصون از نقد و اصلاح قلمداد نخواهد نمود. قضات متخصص و عدالت پیشه نیز نقد علمی و منصفانه آرای خود را مایه تکامل و پیشرفت می‌دانند.

دانشکده‌های حقوق که به مأموریت خطیر تربیت قضات، وکلا، مشاوران حقوقی، سردفتران، پژوهشگران و اساتید حقوق و فقه همت می‌گمارند علاوه بر اینکه از آموزه‌های علمی و قضایی کشور بسیار بهره می‌برند، متقابلاً رسالت مهمی در غنی‌سازی ادبیات و دکترین حقوقی کشور برعهده دارند.

کشور ایران به‌ویژه در دو دهه اخیر پیشرفت قابل‌توجهی در توسعه کمّی ادبیات حقوقی کشور را شاهد بوده است. تعداد کتب و نشریات حقوقی منتشره در کشور طی بیست سال اخیر، به نسبت گذشته به مراتب افزایش یافته است. این دستاورد را باید به فال نیک گرفت و امیدوار بود که این پیشرفت کمّی به همین میزان با توسعه‌ای کیفی در بارور شدن دکترین حقوقی موردنیاز کشور همراه باشد و با احترام به حقوق مالکیت فکری دیگران انتشار یابد.

انتشارات پژوهشکده حقوقی شهر دانش که همواره سعی داشته است علاوه بر انتشار آثار حاصل از تحقیقات پژوهشکده حقوق، به‌صورتی هدفمند و با ارزیابی علمی به گزینش و چاپ و انتشار کتاب‌های حقوقی در حوزه‌ها و موضوعات موردنیاز جامعه حقوقی کشور مبادرت ورزد، زحمات سرکار خانم **فرانک ظهیری** در تألیف کتاب **جنسیت و منع تبعیض در آموزش رویکرد نظام بین‌المللی حقوق بشر** را ارج نهاده، امیدوار است این کتاب مورد استقبال جامعه حقوقی کشور و مورد استفاده متولّیان امر قرار گیرد.

وحید اشتیاق

فهرست مطالب

سخن ناشر ۵
مقدمه ۱۱
دیباچه ۱۳

بخش اول : مفهوم و قلمرو حق آموزش در نظام بین‌الملل حقوق بشر و حقوق ایران

فصل اول: مفهوم حق آموزش در نظام بین‌المللی حقوق بشر ۱۷
گفتار اول: تاریخچه حق آموزش در نظام بین‌الملل ۱۸
گفتار دوم: حق آموزش در اسناد مهم حقوق بشری ۲۰
بند اول: اسناد حقوق بشری که جنبه‌های خاصی از حق آموزش گروه‌های آسیب‌پذیر را موردحمایت قرار داده‌اند. ۲۱
بند دوم: اسناد مهم حقوق بشری که در سطح منطقه‌ای حق آموزش را به‌رسمیت شناخته‌اند ۲۲
گفتار سوم: معنای عام و خاص آموزش ۲۵
گفتار چهارم: شاخص‌های حق آموزش ۲۶
بند اول: شاخص‌های اجباری و رایگان بودن حق آموزش در اسناد بین‌المللی ۲۷
بند دوم: شاخص آزاد بودن حق آموزش در اسناد بین‌المللی ۲۸
گفتار پنجم: موانع اجرای حق آموزش ۲۹
بند اول: مانع سیاسی ۲۹
بند دوم: مانع اقتصادی ۳۱
بند سوم: مانع اجتماعی و فرهنگی ۳۲
فصل دوم: مفهوم حق آموزش در حقوق ایران ۳۴
گفتار اول: تاریخچه آموزش در ایران ۳۵
گفتار دوم: تاریخچهٔ آموزش بزرگ‌سالان در ایران ۴۸
گفتار سوم: نهادهای مرکزی آموزش در جمهوری اسلامی ایران ۵۶

فصل سوم: قلمرو حق آموزش در نظام بین‌المللی حقوق بشر ۵۷
گفتار اول: نسل‌های سه‌گانه‌ی حقوق بشر ۵۸
بند اول: قلمرو حق آموزش در حقوق مدنی و سیاسی ۵۹
بند دوم: قلمرو حق آموزش در حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۶۱
بند سوم: قلمرو حق آموزش در حق همبستگی ۶۲
الف) حق صلح و حق آموزش ۶۴
ب) اعلامیه و برنامهٔ عمل ۱۹۹۹ فرهنگ صلح ۶۶
ج) اعلامیه ۲۰۱۶ حق بر صلح ۶۷
د) دانشگاه صلح ۶۷
گفتار دوم: حق توسعه و حق آموزش ۶۹
گفتار سوم: حق بر محیط‌زیست و حق آموزش ۷۱
گفتار چهارم: حق میراث مشترک بشریت و حق آموزش ۷۲
گفتار پنجم: قلمرو حق آموزش در حقوق ایران ۷۴

بخش دوم: ممنوعیت تبعیض بر اساس جنسیت در نظام بین‌الملل حقوق بشر و حقوق ایران

فصل اول: ممنوعیت تبعیض بر اساس جنسیت در نظام بین‌الملل حقوق بشر ۷۹
گفتار اول: انواع تبعیض ۸۱
گفتار دوم: مراجع بین‌المللی درخصوص برابری جنسیتی ۸۳
بند اول: یونسکو ۸۳
بند دوم: کمیسیون مقام زن ۸۴
گفتار سوم: اسناد حقوق بشری درخصوص منع تبعیض بر اساس جنسیت ۸۹
گفتار چهارم: اهداف توسعهٔ پایدار ۲۰۱۵، هدف پنجم توسعهٔ پایدار: برابری جنسیتی ۹۵
گفتار پنجم: رئوس اهداف شاخصه‌های هدف پنجم ۹۶
گفتار ششم: تبعیض جنسیتی در سازمان ملل متحد و حوزهٔ دیپلماتیک ۹۹
فصل دوم: ممنوعیت تبعیض بر اساس جنسیت در حقوق ایران ۱۰۳
گفتار اول: اسناد بین‌المللی ۱۰۳
گفتار دوم: اسناد داخلی ۱۰۶
بند اول: قانون اساسی ۱۰۶

بند دوم: منشور حقوق و مسؤولیت‌های زنان در نظام جمهوری اسلامی ایران ۱۱۰
بند سوم: منشور حقوق شهروندی ۱۱۱

بخش سوم: ممنوعیت تبعیض در آموزش بر اساس جنسیت در نظام بین‌الملل حقوق بشر و حقوق ایران

فصل اول: ممنوعیت تبعیض در آموزش بر اساس جنسیت در نظام بین‌الملل حقوق بشر ۱۱۷
گفتار اول: برابری جنسیتی در بهره‌مندی از حق آموزش ۱۱۸
بند اول: از منظر حقوق طبیعی ۱۱۸
بند دوم: از منظر فمینیسم ۱۱۹
الف) دیدگاه فمینیست لیبرال ۱۲۱
ب) دیدگاه فمینیست رادیکال ۱۲۱
ج) دیدگاه‌های فمینیست‌های مارکسیست و سوسیالیست ۱۲۲
گفتار دوم: اسناد حقوق بین‌الملل بشری در خصوص منع تبعیض در آموزش ۱۲۴
بند اول: مواد ۲ و ۲۶ اعلامیه جهانی ۱۹۴۸ حقوق بشر ۱۲۴
بند دوم: بند ۲ ماده ۲ و ماده ۱۳ میثاق بین‌المللی ۱۹۶۶ حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۲۵
بند سوم: ماده ۱۴ عهدنامهٔ ۱۹۵۰ اروپایی و ماده ۲ پروتکل شماره ۱ عهدنامهٔ اروپایی ۱۹۵۲ برای حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی ۱۲۹
بند چهارم: مواد ۳ و ۱۳ پروتکل الحاقی ۱۹۸۸ سان‌سالوادور معروف به عهدنامهٔ آمریکایی حقوق بشر در زمینهٔ حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ۱۳۰
بند پنجم: ماده ۲ و بند ۱ ماده ۱۷ منشور آفریقایی ۱۹۸۱ حقوق بشر و مردمان ۱۳۱
بند ششم: مواد ۱ و ۱۰ عهدنامهٔ ۱۹۷۹ رفع کلیهٔ اشکال تبعیض علیه زنان ۱۳۲
بند هفتم: ماده ۹ اعلامیهٔ ۱۹۶۷ رفع تبعیض علیه زنان ۱۳۴
بند هشتم: مواد ۲۸ و ۲۹ عهدنامهٔ ۱۹۸۹ حقوق کودک ۱۳۴
گفتار سوم: یونسکو ۱۳۶
بند اول: عهدنامه‌ها و توصیه‌های یونسکو در مورد آموزش ۱۳۷
الف) عهدنامهٔ ۱۹۶۰ منع تبعیض در آموزش ۱۳۹
ب) توصیه‌نامهٔ ۱۹۶۰ منع تبعیض در آموزش ۱۵۴
گفتار چهارم: راهبرد یونسکو در مورد اسناد تعیین‌کنندهٔ معیارها ۱۵۵

گفتار پنجم: اعلامیهٔ جهانی ۱۹۹۰ آموزش برای همه ۱۵۶
گفتار ششم: آموزش حقوق بشر ۱۵۷
گفتار هفتم: اعلامیهٔ و برنامه عمل ۱۹۹۵ کنفرانس جهانی زنان در پکن ۱۵۹
گفتار هشتم: اهداف توسعهٔ هزارهٔ ۲۰۰۰ ۱۶۰
گفتار نهم: برنامهٔ آموزشی ۲۰۳۰ ۱۶۲
گفتار دهم: هدف چهارم توسعهٔ پایدار ۱۶۳
فصل دوم: ممنوعیت تبعیض در آموزش بر اساس جنسیت در حقوق ایران ۱۶۸
گفتار اول: اسناد بین‌المللی ۱۶۸
گفتار دوم: برنامهٔ آموزش برای همه در ایران ۱۷۰
گفتار سوم: آموزش حقوق بشر در ایران ۱۷۳
گفتار چهارم: آموزش ۲۰۳۰ در ایران ۱۷۵
گفتار پنجم: آموزش توسعهٔ پایدار در آموزش ابتدایی و متوسطه در ایران ۱۷۸
گفتار ششم: ایران در گزارش ۲۰۲۱ اهداف توسعهٔ پایدار سازمان ملل متحد ۱۷۹
گفتار هفتم: بررسی وضعیت ایران در گزارش ۲۰۲۱ شکاف جنسیتی جهانی ۱۸۲
گفتار هشتم: اسناد داخلی ۱۸۸
بند اول: قانون اساسی ۱۸۸
بند دوم: منشور حقوق شهروندی ۱۸۸
بند سوم: منشور حقوق و مسؤولیت‌های زنان ۱۹۰
بند چهارم: قانون اهداف و وظایف وزارت آموزش‌وپرورش ۱۹۱
بند پنجم: سند چشم‌انداز بیست سالهٔ ایران ۱۹۲
بند ششم: سایر قوانین ۱۹۳
گفتار نهم: ممنوعیت ادامهٔ تحصیل دختران متأهل در مدارس روزانه ۱۹۶
گفتار دهم: طرح سهمیه‌بندی جنسیتی در دانشگاه‌های ایران ۱۹۸
نتیجه‌گیری ۲۰۷
فهرست منابع و مآخذ ۲۱۱

مقدمه

یکی از مقولات مهم برای پیشرفت، سعادت و بهروزی مردم هر کشور، اهمیت و جایگاهی است که برای نهاد آموزش قائل‌اند. نقش آموزش در توسعه و تعالی جوامع انسانی قابلِ‌کتمان نیست و همواره یکی از دغدغه‌های سیاست‌مداران و مسؤولان در هر اجتماعی به شمار می‌رود. حجم عظیم سرمایه‌گذاری‌ها در این حوزه و تلاش برای بهره‌گیری از مناسب‌ترین و جدیدترین روش‌ها برای آموزش، گواهی بر این مدعاست. به‌موازات آن، «حق بر آموزش» نیز رفته‌رفته به‌صورت یکی از حقوق مهم و بنیادین بشری برای عموم شهروندان درآمده است و دستیابی به آن یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های معاصر است تا جایی که در سطح بین‌المللی موردتوجه بسیاری از اسناد و معاهدات حقوق بین‌الملل ـ که عمدتاً صبغهٔ حقوق بشری دارند ـ قرار گرفته و تعهدات مهمی در این زمینه برای دولت‌ها وضع شده است.

حق بر آموزش نیز باید بسان دیگر حق‌های بشری بدون تبعیض و با رعایت دقیق و همه‌جانبهٔ اصل برابری اعمال شود و ماهیت این حق چنین چیزی را ایجاب می‌کند. اولین و مهم‌ترین تبعیضی که در مقام اجرای این حق به ذهن متبادر می‌شود، تبعیض جنسیتی در آموزش است که تفوق و برتری جنس مذکر را بر «جنس دوم» رقم می‌زند. این تبعیض، مبین رابطه‌ای اجتماعی است که در آن، مردان بر زنان اعمال قدرت می‌کنند و حقوق آموزشی زنان نادیده گرفته می‌شود. اصل برابری زن و مرد در اسناد عام بین‌المللی ازجمله منشور سازمان ملل و اعلامیهٔ جهانی حقوق بشر و میثاق‌های آن موردتأکید قرار گرفته و اسناد خاصی نظیر عهدنامهٔ ۱۹۷۹ رفع کلیهٔ اشکال تبعیض علیه زنان در این باره تصویب شده است. علاوه‌بر این، اسناد و معاهدات متعددی ازجمله معاهده ۱۹۶۰ منع تبعیض در آموزش به‌طور خاص به این مهم می‌پردازند.

کتابی که پیش رو دارید، به بررسی نقطهٔ تلاقی دو مفهوم یادشده یعنی «حق بر آموزش» و «عدم‌تبعیض» از منظر جنسیت می‌پردازد و تلاش می‌کند با محور قرار دادن اسناد و معاهدات بین‌المللی، شمایی نسبتاً کلی و جامع از آخرین تحولات

حقوق بین‌الملل در این زمینه ترسیم کند و البته به تحولات حقوق داخلی ایران نیز بی‌اعتنا نیست. این نوشتار به سه بخش تقسیم می‌شود. بخش نخست که خود از سه فصل فراهم آمده است، به ترتیب ابتدا به مفهوم حق آموزش در نظام بین‌المللی حقوق بشر و ایران و سپس به قلمرو حق آموزش در نظام بین‌المللی حقوق بشر می‌پردازد. در فصل‌های دوگانهٔ بخش دوم نیز نخست نگاهی به ممنوعیت تبعیض بر اساس جنسیت در نظام بین‌الملل حقوق بشر خواهد شد و سپس تحولات ممنوعیت تبعیض بر اساس جنسیت در حقوق ایران بررسی می‌شوند. عنوان بخش سوم نیز ممنوعیت تبعیض در آموزش بر اساس جنسیت در نظام بین‌الملل حقوق بشر و حقوق ایران است و بر این مبنا، ممنوعیت مذکور در این نظام‌ها در دو فصل مجزا بررسی خواهد شد. باتوجه‌به اینکه ممکن است مطالب این کتاب موردتوجه دیگر رشته‌ها و شاخه‌های علمی که با مباحث مربوط به حق آموزش مربوطند قرار گیرد، تلاش شده است مباحث به زبانی تا حد امکان ساده و قابل‌فهم بیان شوند و از پیچیدگی‌هایی که خاص آثار حقوقی است تا سرحد امکان اجتناب شود. همچنین به‌جای پرداختن به مباحث نظری و دانشگاهی صرف، بیشتر به قواعد و مقرراتی که در این حوزه در نظام حقوق بین‌الملل تصویب شده‌اند ـ اعم از حقوق نرم و سخت ـ پرداخته شده است.

در خاتمه بر خود لازم می‌دانم از استاد و سرور عزیزم جناب آقای دکتر سیدقاسم زمانی که چه در ایام تحصیل و برعهده گرفتن زحمت راهنمایی پایان‌نامه مقطع کارشناسی ارشد و چه در اثنای نگارش این اثر، مشوق و یاریگر این‌جانب بودند تقدیر و تشکر کنم. چه‌بسا اگر توصیه‌ها و راهنمایی‌های دلسوزانه ایشان نبود هیچ‌گاه تألیف این کتاب به پایان نمی‌رسید و مهیای چاپ نمی‌شد. بدیهی است ایرادات و نواقص این اثر متوجه نگارنده است.

فرانک ظهیری ـ زمستان ۱۴۰۰

دیباچه

به نام آنکه جان را فکرت آموخت

فارغ از دیدگاه‌های نظری مختلف، کرامت ذاتی انسان و برابری انسان‌ها، اساس و بنیاد حقوق بشر قلمداد می‌گردد. به دیگر سخن بعد از اصل کرامت ذاتی انسان، اصل «برابری و منع تبعیض» شالوده و بنیان اسناد بین‌المللی حقوق بشر را تشکیل می‌دهد. منشور سازمان ملل متحد که برای محفوظ داشتن بشر از بلای جنگ در سال ۱۹۴۵ به امضاء رسید، جملات آغازین خود در مقدمه را به اعلام مجدد ایمان به حقوق اساسی بشر و به حیثیت و ارزش شخصیت انسانی و به تساوی حقوق میان مرد و زن اختصاص داد. اعلامیه جهانی حقوق بشر (۱۹۴۸) نیز پس از آنکه در ماده یک تصریح نمود همه افراد بشر آزاد و با حیثیت و حقوق یکسان زاده می‌شوند ... در ماده دو اعلام داشت که هرکس می‌تواند از کلیه آزادی‌هایی که به آن تصریح شده، بی هیچ‌گونه تبعیض، ازجمله از نظر نژاد، رنگ، جنس، زبان، دین یا عقیده، و از نظر زاد و بوم یا موقعیت اجتماعی، و توانگری یا نسب یا هر وضع دیگر بهره‌مند گردد ... میثاق‌های ۱۹۶۶ در مورد حقوق مدنی و سیاسی، و حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز با عباراتی مشابه از برابری انسان‌ها و ممنوعیت تبعیض میان آنها سخن رانده‌اند. بند ۱ ماده ۲ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی حاوی تضمینی اساسی مبتنی‌بر عدم‌تبعیض می‌باشد. ماده ۳ به طور صریح با تضمین برابری زنان و مردان در برخورداری از حقوق مندرج در میثاق، به تکمیل تضمین منع تبعیض پرداخته، و بند ۱ ماده ۲ و ماده ۳ این میثاق نیز، به تقویت ممنوعیت تبعیض مندرج در ماده ۲۶ میثاق مبادرت کرده‌اند. در این میان دو کنوانسیون بین‌المللی ناظر بر منع تبعیض، یعنی کنوانسیون بین‌المللی امحاء کلیه اَشکال تبعیض نژادی مصوب ۱۹۶۶، و کنوانسیون رفع کلیه اَشکال تبعیض علیه زنان مصوب ۱۹۷۹، اصولی را در

مورد حق رهایی از تبعیض به ارمغان آورده‌اند. البته به‌موازات اصل عام ممنوعیت تبعیض، اسناد جهانی و منطقه‌ای حقوق بشر **تبعیض مثبت** به نفع افراد و گروه‌های خاص و آسیب‌پذیر مثل زنان، کودکان، اقلیت‌ها، اشخاص دارای اقلیت و ... را موردتوجه قرار داده‌اند تا امکان استیفای همگان از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی در شرایطی برابر و به صورتی واقعی تأمین گردد.

یکی از حق‌های بشری که در طول تاریخ همواره قربانی تبعیض بوده و هنوز در بسیاری از کشورها به صورتی تبعیض‌آمیز اعمال می‌گردد، «حق آموزش» است. حق آموزش که در اعلامیه جهانی حقوق بشر (ماده ۲۶) و میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (ماده ۱۳) از جایگاه رفیعی برخوردار می‌باشد، نقش بسیار مهمی در آگاهی بخشیدن به شهروندان، توانمندسازی ایشان، و ایجاد فرهنگ حقوق بشر دارد، و به زعم شماری از صاحب‌نظران در مورد «آموزش ابتدایی و حداقلی» ماهیت آمره دارد و در زمره تعهدات به نتیجه جای می‌گیرد.

سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو) در سال ۱۹۶۰ گام بلندی در زمینه حق آموزش برداشت و به تصویب «کنوانسیون منع تبعیض در آموزش» همت گماشت. اینکه یونسکو در همان سال‌های اولیه فعالیت‌های خویش ممنوعیت تبعیض در آموزش را مطمح‌نظر قرار داد خود حکایت از تبعیض‌های ناروایی داشت که به انحای مختلف به‌ویژه علیه دختران در بسیاری از کشورهای درحال‌توسعه روا داشته می‌شد. در این کنوانسیون ضمن احترام به تنوع نظام‌های ملی آموزش، یونسکو نه‌فقط خود را مؤظف دانسته که با هر نوع تبعیض در آموزش به مقابله برخیزد، بلکه تلاش نموده تا به برابری فرصت‌ها و رفتار برابر با همه افراد در حوزه آموزش جامه عمل بپوشاند. این کنوانسیون که هر نوع اعمال شرط بر خویش را ممنوع ساخته است (ماده ۹)، در ماده ۱۰ حداقلی بودن حقوق و تعهدات مقرر در کنوانسیون را موردتصریح قرار داده و حمایت‌های بیشتر از حق آموزش در دیگر اسناد بین‌المللی و یا قوانین و رویه‌های ملی را بر حقوق و تعهدات مقرر در کنوانسیون مرجح دانسته است. در همین راستا ابتکار شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد که در سال ۱۹۹۸ به تعیین گزارشگر ویژه در مورد حق آموزش مبادرت نمود و اعلامیه هزاره سازمان ملل متحد (۲۰۰۰) که در آرمان‌های دوم و سوم از تلاش جهت نیل به آموزش ابتدایی همگانی و گسترش و ترویج برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان سخن به

میان آورده و متعاقباً در آرمان‌های توسعه پایدار، آموزش باکیفیت و برابری جنسیتی (آرمان‌های چهارم و پنجم) موردتوجه قرار گرفته‌اند کاملاً قابل‌درک به‌نظر می‌رسند.

کتاب «**جنسیت و منع تبعیض در آموزش: رویکرد نظام بین‌المللی حقوق بشر**» که به قلم سرکار خانم فرانک ظهیری به نگارش درآمده، رویکردی نقادانه به قوانین و رویه‌های ملی کشورهایی دارد که بر اساس جنسیت، اصل منع تبعیض در آموزش میان دختران و پسران را قربانی کرده‌اند. این کتاب که در قالب پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق بین‌الملل در دانشگاه علامه طباطبایی، مورد ارائه و دفاع قرار گرفته است در میان سطور نوشته و نانوشته خویش سخنان بسیاری در تقبیح اعمال تبعیض در آموزش میان دانشجویان دارد. تفکیک جنسیتی که در یک مقطع زمانی، مدت‌ها در برخی دانشگاه‌ها بر دوام بوده محرک اصلی خانم ظهیری برای انتخاب و نگارش این اثر بوده است. توفیق نویسنده در ادامه تحقیقات علمی خویش، و امحای تبعیض جنسی میان دختران و پسران در نظام آموزشی ملی همه کشورهای جهان را آرزو دارم.

سیدقاسم زمانی

فروردین ماه ۱۴۰۱

بخش اول

مفهوم و قلمرو حق آموزش

در نظام بین‌الملل حقوق بشر و حقوق ایران

فصل اول: مفهوم حق آموزش در نظام بین‌المللی حقوق بشر

آموزش به‌معنای آموختن و یاد دادن و ابزاری بسیار حیاتی برای رسیدن به موفقیت‌ها و مقابله با چالش‌های موجود در زندگی است. مفهوم آموزش گسترهٔ بسیار وسیعی دارد. هر انسانی دارای قوه‌ی تفکر و تعقل است و زمانی که آنها را به‌کار بندد، بالطبع تجربیات فراوانی از این طریق کسب می‌کند و خواهان انتقال این تجربیات به دیگران است. بدین‌طریق هیچ لحظه‌ی از زندگی انسان‌ها خالی از آموزش نیست و انسان‌ها مدام درحال یاد گرفتن و یاد دادن هستند و هرچه این عمل بهتر صورت پذیرد، زندگی پربارتر و لذت‌بخش‌تر خواهد بود. بدین‌سان آموزش یکی از منابع اصلی برای بیان افکار و نشر عقاید آدمی به شمار می‌رود.

حق آموزش در زمرهٔ حقوق بشری قرار دارد که بر مبنای شأن و کرامت انسان شکل می‌گیرد و انسان‌ها تنها به‌دلیل انسان بودنشان فارغ از نژاد، مذهب، ملیت و جنسیت باید از آنها برخوردار باشند. هدف آنها حرمت نهادن به انسان در تمامی زمینه‌هاست، بنابراین همهٔ افراد حق بهره‌مندی از آموزش را دارند، آموزشی باکیفیت که راهگشا و در راستای تحقق حقوق انسانی و بهبود کیفیت زندگی او باشد.

«در واقع آموزش به نفع اجتماع است؛ زیرا خالق فرصت‌هاست و گزینه‌های متنوعی را در اختیار افراد قرار می‌دهد. از این منظر آموزش فی‌نفسه خود نوعی هدف است. گرچه ابزاری برای تحصیل هدف نیز محسوب می‌گردد؛ زیرا در روند تحقق رشد اقتصادی، بهداشتی، کاهش فقر، پیشرفت فردی و مردم‌سالاری تأثیر بسزایی دارد. علاوه‌بر این آموزش، تحقق دیگر حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ازجمله حقوق کار، حق برخورداری از بهداشت را تقویت می‌کند. به بیان دیگر، آموزش، حق کلیدی است که قفل برخورداری